

اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود والدین بر میزان سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان

سیروس حاتمی فرد^۱

دکتر سید موسی کافی^۲

دکتر وحید خوش روش^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه‌ی اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود والدین بر میزان سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان انجام شد. این پژوهش در بین دانش آموزان پسر سال دوم متوسطه شهر صومعه‌سرا با نمونه آماری ۲۴ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی متناسب با حجم انجام شد. روش پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون بود. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه سازگاری اجتماعی ویژه دانش‌آموزان دبیرستانی (AISS) (سینها و سینک، ۱۹۹۳) بود. نتایج پژوهش نشان داد که برنامه‌ی آموزش مهارت ابراز وجود والدین بر افزایش سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان اثر داشته است. مهارت حل مسئله بر سازگاری اجتماعی فرزندان اثر داشت ولی بر پیشرفت تحصیلی آنان اثر معناداری نداشته است. این یافته‌ها می‌تواند برای رشد و ارتقای سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: مهارت حل مسئله، مهارت ابراز وجود، والدین، دانش‌آموزان، سازگاری اجتماعی، پیشرفت تحصیلی.

^۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی Email: sirous_hatami@yahoo.com

^۲. دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه گیلان

^۳. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن

مقدمه

سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان نیز به مثابه‌ی مهم‌ترین نشانه‌ی سلامت روان، از مباحثی است که در چند دهه‌ی اخیر توجه بسیاری را به خود جلب کرده است. شاید بتوان گفت که رشد اجتماعی، مهم‌ترین نشانه‌ی سلامت است. یکی از علت‌های ناسازگاری افراد در موقعیت‌های اجتماعی، نبود یا کمبود مهارت‌های زندگی است که می‌تواند جریان زندگی فرد را به شدت مختل کند. افرادی مانند پارکر و اسلپی^۱ (۱۹۸۳) سازگاری اجتماعی را مترادف با مهارت‌های اجتماعی می‌دانند. از نظر آنان، مهارت اجتماعی عبارت است از توانایی ایجاد ارتباط با دیگران در زمینه‌ی اجتماعی معین به گونه‌ای که در عرف جامعه، پذیرفته و ارزشمند باشد (نقل از بهرامگیری، ۱۳۸۰). از جمله این مهارت‌های اجتماعی، مهارت حل مسئله است.

حل مسئله، مهارتی مقابله‌ای و عملی است که موجب افزایش اعتماد به نفس می‌شود و با سازگاری شخصی خوب ارتباط دارد. مهارت حل مسئله عموماً شامل پنج گام ادراک، تعریف مسئله، تهیه‌ی فهرستی از راه‌حل‌های مختلف، تصمیم‌گیری در مورد مناسب‌ترین راه حل و امتحان کردن راه حل انتخابی است (محمدی، ۱۳۸۲).

بلرز، دی‌زوریللا و میدیو^۱ (۲۰۰۲) بین نگرانی، اضطراب و ابعاد حل مسئله به استثنای حل مسئله منطقی، رابطه معنی‌داری به دست آوردند. آنان به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت حل مسئله می‌تواند روش مؤثری برای کاهش نگرانی و اضطراب باشد. محمدی (۱۳۸۲) تأثیر آموزش مهارت حل مسئله بر اختلال رفتاری دانش‌آموزان را مورد بررسی قرار داد. او به این نتیجه رسید که آموزش مهارت حل مسئله، اختلال رفتاری دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد. در این خصوص، با استناد به نتایج پیشینی آزمایشی، می‌توان گفت که افراد مبتلا به ناسازگاری اجتماعی در روابط بین فردی، معمولاً راه‌حل‌های محدودی را آزمایش می‌کنند (نقل از محمدی، ۱۳۸۲). در زمینه‌ی آموزش مهارت حل مسئله

^۱ Belzer, D'Zurilla, & Maydeu

بر پیشرفت تحصیلی تحقیقات اندکی صورت گرفته است. از جمله فورنلس و الیورس (۲۰۰۰) نشان دادند که رویکرد حل مسئله‌ی تکانشی - بی‌دقتی^۱ با پیشرفت تحصیلی رابطه دارد. بارکر (۲۰۰۲) نیز دریافت که بین توانایی حل مسئله و عملکرد تحصیلی رابطه وجود دارد.

متغیر مهم و تاثیرگذار دیگر بر سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی، مهارت ابراز وجود^۲ است. ولپی اولین کسی بود که واژه ابراز وجود را در این رشته به کار برد. او دریافت که فرد قادر نیست دو حالت هیجانی متناقض را در یک زمان تجربه کند. از این رو، نمی‌تواند همزمان هم آرمیده و هم مضطرب باشد که به این اصل، بازداری دو جانبه می‌گویند (ریس و گراهام، نقل از شهنی‌بیلاق، ۱۳۷۹). آموزش ابراز وجود، یکی از روش‌هایی است که می‌تواند به افراد کمک کند تا مهارت‌های مورد نیاز در تعاملات اجتماعی را یاد بگیرند و بتوانند احساسات و خواسته‌هایشان را با در نظر گرفتن احساسات و خواسته‌های دیگران بیان کنند (عابدی، ۱۳۷۸). آلبرتی و آمونز (۱۹۷۴) تحت تأثیر رویکرد انسان‌گرایانه^۳ کارل راجرز (۱۹۶۱) و فنون رفتاری ولپی قرار گرفتند. آنان اهمیت رشد عزت نفس و همچنین گنجاندن ابراز احساسات مثبت را به‌عنوان بخشی از آموزش ابراز وجود مورد تأکید قرار می‌دهند (ریس و گراهام، نقل از شهنی‌بیلاق، ۱۳۷۹). درخشانی، حسینیان و یزدی (۱۳۸۵) تأثیر آموزش مهارت ابراز وجود را بر کمرویی نوجوانان مورد مطالعه قرار دادند و دریافتند که آموزش مهارت ابراز وجود کمرویی دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد.

توجه به پیشرفت تحصیلی نیز از زمان بینه^۴ آغاز شد. او دریافت که نمرات آزمون‌های وی قادر است کودکانی که با توجه به مشاهدات کلاس درس «باهوش» و «کم هوش» قلمداد شده بودند را از هم تفکیک کند. بعدها نتایج امتحانات دانش‌آموزان ملاک قرار گرفت (فاتحی، ۱۳۸۲). در واقع، پیشرفت

1. Parker & Slaby

2. assertiveness

3. humanistic

4. Alfred binet

تحصیلی فرآیندی است که می‌توان آن را نتیجه یادگیری دانست. به عبارت دیگر، پیشرفت تحصیلی، معلومات یا مهارت‌های اکتسابی عمومی یا اختصاصی در موضوع‌های درسی است که معمولاً به‌وسیله‌ی آزمایش‌ها یا نشانه‌ها و یا هر دو که معلم‌ان برای دانش‌آموزان وضع می‌کنند اندازه‌گیری می‌شود (شعاری‌نژاد، به نقل از محمدی، ۱۳۷۷).

بسیاری از نوجوانان از توانایی ابراز وجود و حل مسئله برخوردار نیستند باید این مهارت‌ها را در آنان پرورش داد تا آنان بتوانند از حداکثر ظرفیت‌های ذهنی و توانمندی‌های بالقوه خود بهره‌مند شوند. بنابراین شناخت صحیح این قشر عظیم و کوشش دررفع مشکلاتشان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از آنجاییکه هدف اصلی پژوهش، بررسی و مقایسه‌ی اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود والدین بر میزان سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان بوده، ۴ فرضیه به شرح ذیل مورد بررسی قرار گرفته است:

فرضیه‌های پژوهش

- ۱) آموزش مهارت حل مسئله به والدین بر میزان سازگاری اجتماعی فرزندان آنان اثر دارد.
- ۲) آموزش مهارت حل مسئله به والدین بر پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان اثر دارد.
- ۳) آموزش مهارت ابراز وجود به والدین بر میزان سازگاری اجتماعی فرزندان آنان اثر دارد.
- ۴) آموزش مهارت ابراز وجود به والدین بر پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان اثر دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون- پس‌آزمون با دو گروه آزمایش و یک گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش عبارت بود از

کلیه دانش‌آموزان پسر سال دوم متوسطه شهر صومعه‌سرا ($N=300$) که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ مشغول به تحصیل بودند. نمونه آماری نیز شامل ۱۲۰ تن از دانش‌آموزان بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. همچنین از معدل کل دروس سال اول دبیرستان این دانش‌آموزان به عنوان شاخص پیشرفت تحصیلی استفاده قرار شد. سرانجام، تعداد ۲۴ نفر از دانش‌آموزانی که نمره ناسازگاری آنان بالا و معدل درسی‌شان پایین‌تر از پانزده بود، انتخاب شدند. آنگاه به‌طور تصادفی، ۸ نفر از آنان در گروه آزمایشی اول، ۸ نفر در گروه آزمایش دوم و ۸ نفر دیگر در گروه کنترل جایگزین شدند. پس از آن، برای مادران دو گروه آزمایشی، برنامه آموزش مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود در طی ۸ جلسه یک و نیم ساعته به شیوه کارگاهی برگزار گردید.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش خرده‌آزمون سازگاری اجتماعی، نسخه ویژه دانش‌آموزان دبیرستانی (AISS) (سینها و سینک، ۱۹۹۳) بوده است. آزمون سازگاری اجتماعی میزان سازگاری دانش‌آموزان دبیرستانی را در سه حوزه عاطفی، اجتماعی و آموزشی می‌سنجد. این آزمون توسط سینها و سینک (۱۹۹۳) استاندارد شد. فرم نهایی آزمون شامل ۶۰ سؤال (۲۰ سؤال برای هر حوزه) می‌باشد که به‌صورت بلی یا خیر طراحی شده است. ضریب پایایی این آزمون به روش دو نیمه کردن ۰/۹۵ و آزمون مجدد ۰/۹۳ و کودر ریچاردسون ۰/۹۴ گزارش شده که در مجموع نشان از روایی و اعتبار بالای آن دارد (کرمی، ۱۳۷۷).

برنامه آموزشی با استفاده از سرفصل‌هایی که از طرف انجمن اولیا و مربیان برای کلاس‌های آموزش خانواده در حوزه مهارت‌های زندگی که برای اولیای دانش‌آموزان در مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود تعیین شده بود توسط مربیان کلاس‌های آموزش خانواده به‌صورت کارگاهی به اولیا دانش‌آموزان گروه‌های آزمایش آموزش داده شد. رئوس برنامه آموزشی مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود در جدول ۱ و ۲ آمده است.

جدول ۱. فهرست برنامه آموزشی مهارت حل مسئله

تعداد جلسه	شرح کار
جلسه اول	معارفه و تشخیص موقعیت کلی؛ این جلسه با هدف آشنایی اولیا با پژوهشگر و فراهم کردن زمینه درک و تفاهم متقابل و بیان انتظارات پژوهشگر از اولیا انجام شد.
جلسه دوم	انتخاب رویکردی صحیح نسبت به مسئله؛ اهمیت این مرحله در جایگاه اولین گام در حل مسئله در ابعاد شناختی و هیجانی، قابل توجه است.
جلسه سوم	تعریف دقیق مسئله؛ هدف از این مرحله آموزش اولویت بندی مسائل برای مشخص شدن مسائل اصلی و کنار گذاردن مسائل کم اهمیت تر و غیر مرتبط است.
جلسه چهارم	یافتن راه‌های متعدد؛ پس از مشخص شدن مسئله اصلی با استفاده از روش بارش ذهنی.
جلسه پنجم	اجرای راه حل و بازبینی آن؛ در این مرحله به اولیا آموزش داده شد که بهترین راه حل شناسایی شده، اجرا شود. در صورت موفقیت به خودشان تقویت و پاداش دهند و در صورت عدم موفقیت مراحل بازبینی شده تا مشخص شود اشکال در کدام مرحله بوده است.
جلسه ششم	در این مرحله، طبق الگوی حل مسئله چند نمونه از مشکلات افرادی حاضر در کلاس تشریح شد. در این مرحله با استفاده از ایفای نقش، موقعیتهای اجتماعی فرضی تمرین شد.
جلسه هفتم	بیان موقعیتهای واقعی که اولیا با آنها مواجه بوده است، از شیوه پسخوراند گروهی و تقویت استفاده شد و به تعمیم الگوی حل مسئله در تمام مراحل زندگی، پرداخته شد.
جلسه هشتم	انتخاب چندین مسئله و راه‌حل‌های احتمالی و بررسی آنها و انتخاب بهترین راه‌حل و ارزشیابی نتایج ممکن.

جدول ۲. فهرست برنامه آموزشی مهارت ابراز وجود

تعداد جلسه	شرح کار
جلسه اول	آشنایی اعضای با یکدیگر و فراهم کردن زمینه درک و تفاهم متقابل و بیان انتظارات پژوهشگر از اولیا انجام شد.
جلسه دوم	آگاهی و شناخت احساسات خود، مهارت‌های آغاز گفتگو و منطق درمان.
جلسه سوم	ایجاد بینش و آگاهی در افراد، اهمیت ارتباط سالم.
جلسه چهارم	ایجاد آگاهی از اجزای رفتار جرات ورزانه، مهارت‌های غیر کلامی.
جلسه پنجم	بیان احساسات مثبت و منفی و جرات یافتن در رد تقاضای غیر معقول دیگران (نه گفتن).
جلسه ششم	بیان ارتباط سالم چگونگی ارتباط غیر جرات ورزانه و پر خاشگرا نه و آگاهی از خطاهای شناختی.
جلسه هفتم	شیوه‌های صحیح برخورد جرات ورزانه در کنترل پر خاشگری و شناخت روش‌های درست برخورد با عصبانیت دیگران.
جلسه هشتم	تقویت همراه با باز خورد مثبت برای تغییر در گروه آموزش مهارت‌های جدید ارزشیابی از نتایج جلسات و ارزشیابی از نتایج جلسات.

نتایج

داده‌های پژوهش حاضر در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش توصیفی از شاخص‌های فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد و در بخش استنباطی از آزمون مانکوا^۱ با روش تصحیح بن فرونی استفاده شد.

^۱. Mancova

جدول ۱. میانگین اولیه سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیر وابسته	گروه	میانگین	انحراف استاندارد
سازگاری اجتماعی	ابراز وجود	۵/۱۳	۱/۸۹
	حل مسئله	۶/۶۳	۱/۶۹
	کنترل	۹/۲۵	۲/۱۹
پیشرفت تحصیلی	ابراز وجود	۱۶/۲	۱/۶۹
	حل مسئله	۱۷/۲۲	۰/۸۲
	کنترل	۱۴/۲۲	۱/۲۱

جدول ۲. میانگین تعدیل شده متغیر سازگاری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیر وابسته	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	
			میانگین با ۹۵ درصد اطمینان	حد پایین / حد بالا
سازگاری اجتماعی	ابراز وجود	۴/۹۸	۰/۸۵	۳/۲۱ / ۶/۷۵
	حل مسئله	۶/۳۴	۰/۸۱	۴/۶۴ / ۸/۰۳
	کنترل	۹/۶۸	۰/۹۲	۷/۷۵ / ۱۱/۶۱
پیشرفت تحصیلی	ابراز وجود	۱۵/۸۱	۰/۵۴	۱۴/۶۸ / ۱۶/۹۵
	حل مسئله	۱۷/۴۴	۰/۵۲	۱۶/۳۶ / ۱۸/۵۳
	کنترل	۱۴/۳۸	۰/۵۹	۱۳/۱۵ / ۱۵/۶۲

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می شود، پس از تعدیل میانگین گروه های آزمایش از میانگین بیشتری در متغیرهای وابسته (سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی) در پس آزمون نسبت به گروه کنترل برخوردارند. برای بررسی معنی داری تفاوت های مشاهده شده آزمون مانکوا با روش تصحیح بن فرونی انجام شد.

جدول ۳. آزمون باکس برای بررسی همگنی ماتریس

Boxes M	۶/۶۹
F	۰/۶۹
df1	۶
df2	۱۰۹۹/۰۸
sig	۰/۴۵

با توجه به معنی دار نبودن ($p > ۰/۴۵$, $F = ۰/۶۹$) شرط همگنی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس برقرار است.

اندازه اثر	سطح معنی داری	درجه آزادی خطا	درجه آزادی فرضیه	F	ارزش	اثر
۰/۳۷۵	۰/۰۰۲	۳۶	۴	۵/۳۹	۰/۳۹	لامبدای ویکلز

جدول ۴. آزمون لون برای بررسی یکسانی واریانس‌ها

Sig	Df2	Df1	f	متغیر وابسته
۰/۶۷	۲۱	۲	۰/۴۱	سازگاری اجتماعی
۰/۲۸	۲۱	۲	۱/۳۴	پیشرفت تحصیلی

آزمون لون برای بررسی یکسانی واریانس‌ها انجام شد. همانطور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، سطح معنی داری f ‌های محاسبه شده بیشتر از $۰/۰۵$ است. لذا، تفاوت واریانس‌ها از نظر آماری معنی دار نیست.

تاثیر آموزش مهارت حل مسئله ابراز وجود در یک متغیر ترکیبی با

$$f_{(۴, ۳۶)} = ۵/۳۹ \quad p < ۰/۰۰۲ \quad \text{wilks lambda} = ۰/۳۹ \quad \text{Partial } \eta^2 = ۰/۳۷۵$$

معنی دار است، یعنی اینکه آموزش بر افزایش سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی مؤثر بوده و مجذور سهمی انا شدت اثر را ($۰/۳۷۵$) نشان می‌دهد که بیانگر شدت اثر بسیار بالایی است.

جدول ۵. تحلیل واریانس برای متغیر سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی

سطح معنی داری اثر	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	منابع تغییرات
۰/۳۷۶	۵/۷۲	۲۱/۷۸	۲	۴۵/۵۶	سازگاری اجتماعی
۰/۰۰۶	۶/۶۹	۳/۹۸	۱۹	۷۵/۶۷	خطا
۰/۰۰۶	۶/۶۹	۱۰/۹۲	۲	۲۱/۸۵	پیشرفت تحصیلی
۰/۴۱۳	۶/۶۹	۱/۶۳	۱۹	۳۱/۰۱	خطا

تحلیل هر یک از متغیرهای وابسته به تنهایی و با استفاده از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۲۵) نشان را می‌دهد. به عبارت دیگر، آموزش مهارت حل مسأله به والدین در افزایش سازگاری اجتماعی فرزندان آنان با $\text{Partial}^2 = 0/376$ $p < 0/1$ اثر معنی‌داری داشته است. همچنین، آموزش مهارت ابراز وجود به والدین در رشد پیشرفت تحصیلی فرزندان‌شان با $\text{Partial}^2 = 0/413$ $p < 0/06$ اثر معنی‌داری داشته است. $f_{(19,2)} = 6/69$

جدول ۶. نتایج آزمون تعقیبی (L Matrix)

متغیر وابسته	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معنی‌داری
سازگاری اجتماعی	-۱/۳۵	۱/۱۸	۰/۲۶
پیشرفت تحصیلی	-۱/۶۳	۰/۷۶	۰/۰۴

همانطور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، تفاوت میانگین سازگاری اجتماعی دو گروه (-۱/۳۵) است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($p > 0/26$) که بیانگر آن است آموزش مهارت حل مسئله و مهارت ابراز وجود در افزایش سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان برتری معنی‌داری نسبت به هم ندارند. تفاوت میانگین پیشرفت تحصیلی دو گروه (-۱/۶۴) است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار می‌باشد ($p < 0/04$) و نشانگر آن است که آموزش مهارت ابراز وجود بیش از آموزش حل مسئله در افزایش پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

جدول ۷. شاخص‌های تحلیل واریانس اثر آموزش حل مسئله بر سازگاری اجتماعی

منابع تغییرات	مجموع مجذورات درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
سازگاری اجتماعی	۴۴/۶۱	۱	۱۱/۲	۰/۰۰۳
خطا	۷۵/۶۷	۱۹		

با توجه به داده‌های جدول ۷، آموزش مهارت حل مسئله با $0/003 < p < 11/2$ بر افزایش سازگاری اجتماعی مؤثر بوده است. $f_{(19,1)}$

جدول ۸. نتایج آزمون تعقیبی برای سازگاری اجتماعی

متغیر وابسته	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معنی داری
حل مسئله - کنترل	-۴/۷	۱/۴	۰/۰۰۳

همچنین، نتایج جدول آزمون تعقیبی مؤید همین مطلب است که تفاوت میانگین سازگاری اجتماعی گروه آموزش مهارت حل مسئله و گروه کنترل (-۴/۷) از نظر آماری معنی دار است (۰/۰۰۳). بنابراین، فرض پژوهشی مبنی بر اینکه آموزش مهارت حل مسئله به والدین بر افزایش سازگاری اجتماعی فرزندان آنان اثر دارد، تایید شد.

جدول ۹. شاخص‌های تحلیل واریانس اثر آموزش حل مسئله بر پیشرفت تحصیلی

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	f	سطح معنی داری
پیشرفت تحصیلی	۴/۱۴	۱	۴/۱۴	۲/۵۴	۰/۱۳
خطا	۳۱/۰۱	۱۹	۱/۶۳		

با توجه به به داده‌های جدول ۹، آموزش مهارت حل مسئله با $p > ۰/۱۳$ ، $f(۱۹, ۱) - ۲/۵۴$ بر افزایش پیشرفت تحصیلی مؤثر نبوده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تعقیبی برای پیشرفت تحصیلی

متغیر وابسته	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معنی داری
حل مسئله-کنترل	۱/۴۳	۰/۸۹	۰/۱۳

داده‌های جدول آزمون تعقیبی نیز مؤید همین مطلب است. بنابراین، فرض پژوهشی مبنی بر اینکه آموزش مهارت حل مسئله به والدین بر افزایش پیشرفت تحصیلی فرزندان‌شان اثر دارد، رد شد.

جدول ۱۱. شاخص‌های تحلیل واریانس اثر آموزش ابراز وجود بر سازگاری اجتماعی

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری
سازگاری اجتماعی	۲۴/۷۲	۱	۲۴/۷۲	۶/۲۱	۰/۰۲
خطا	۷۵/۶۷	۱۹	۳/۹۸		

با توجه به داده‌های جدول ۱۱ آموزش ابراز وجود با $p < ۰/۰۲$ ، $f(۱۹, ۱) - ۶/۲۱$ بر افزایش سازگاری اجتماعی مؤثر است.

جدول ۱۲. نتایج آزمون تعقیبی برای سازگاری اجتماعی

متغیر وابسته	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معنی داری
ابراز وجود-کنترل	-۳/۳۵	۱/۳۴	۰/۰۲

داده‌های جدول آزمون تعقیبی نیز مؤید همین مطلب است که تفاوت میانگین سازگاری اجتماعی گروه آموزش ابراز وجود و گروه کنترل (-۳/۳۵) از نظر آماری معنی دار است $p < ۰/۰۲$. بنابراین، فرض پژوهشی مبنی بر اینکه آموزش مهارت ابراز وجود به والدین بر افزایش سازگاری اجتماعی فرزندان آنان اثر دارد، تایید شد.

جدول ۱۳. شاخص‌های تحلیل واریانس اثر آموزش ابراز وجود بر پیشرفت تحصیلی

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری
پیشرفت تحصیلی	۲۰/۶۹	۱	۲۰/۶۹	۱۲/۶۸	۰/۰۰۲
خطا	۳۱/۰۱	۱۹	۱/۶۲		

با توجه به داده‌های جدول ۱۳ آموزش ابراز وجود با $p < ۰/۰۰۲$ ، $f(۱۹, ۱) - ۱۲/۶۸$ بر افزایش پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

جدول ۱۴. نتایج آزمون تعقیبی برای پیشرفت تحصیلی

متغیر وابسته	تفاوت میانگین‌ها	خطای استاندارد	سطح معنی داری
ابراز وجود-کنترل	۳/۰۶	۰/۸۶	۰/۰۰۲

داده‌های جدول آزمون تعقیبی نیز مؤید همین مطلب است که تفاوت میانگین پیشرفت تحصیلی گروه آموزش ابراز وجود و گروه کنترل (۳/۰۶) از نظر آماری معنی دار است $p < ۰/۰۰۲$. بنابراین، فرض پژوهشی مبنی بر اینکه آموزش مهارت ابراز وجود بر پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج به دست آمده در مطالعه حاضر نشان داد که آموزش حل مساله میزان سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد. این نتایج همسو با تحقیق دریر و همکاران (۲۰۰۵) است که گزارش کرده اند بین جهت گیری حل مساله منفی و سازگاری ضعیف رابطه وجود دارد و مهارت‌های حل مسئله مثبت پیش بینی کننده سازگاری مؤثر و کارآمد است. در پژوهش دیگری بارکر (۲۰۰۲) به این نتیجه دست یافت که توانایی حل مساله تأثیر مستقیمی بر سازگاری دانشجویان داشته است با استناد به نتایج این پژوهشها می‌توان چنین نتیجه گیری کرد که مهارت‌های شناختی متعددی از رهگذر آموزش مهارت حل مسئله به دست می‌آیند، مانند تشخیص مسئله، پاسخهای تناوبی، بررسی پیامدهای راه‌حل انتخاب شده، تفکر قبل از عمل، تفکر در خصوص راه‌حلهای مناسب و غیره. با این استدلال می‌توان گفت که آموزش حل مسئله مهارت‌های مقابله‌ای را افزایش می‌دهد. این روش شیوه‌ای به دست می‌دهد که نوجوانان از رهگذر آن می‌توانند تعارضهایی را که با والدین، اولیای مدرسه و همسالان دارند، حل کنند.

در مورد این فرض که آموزش مهارت حل مساله بر افزایش پیشرفت تحصیلی مؤثر است: نتیجه این بوده است که آموزش مهارت حل مساله نتوانسته، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را افزایش دهد. یافته فوق مطابق با یافته‌های، میجر و

همکاران (۲۰۰۵)، بارکر (۲۰۰۲)، کهرزایی، (۱۳۸۰) طارمیان، (۱۳۷۸)، احمدی زاده (۱۳۷۳) است. در تبیین یافته فوق می‌توان گفت احتمالاً خودکارآمدی و خوداثربخشی ضعیف در افراد فاقد کنترل مهارگری منجر به استفاده از شیوه‌های ناکارآمد مسئله‌گشایی می‌گردد. آزمودنی‌های مورد پژوهش نیز با توجه به مولفه حل مساله و تاثیر آن بر پیشرفت تحصیلی که درس گرفتند مهارت بسزایی در قاطعیت و اعتماد به نفس و عدم نگرانی از ارزیابی دیگران نظرات خود را ابراز می‌داشتند و سعی در راهبرد در حل مساله شان دارند، البته با همدلی و مشورت با دیگران سعی نمودند بهترین تصمیم را اتخاذ نمایند. اما در این پژوهش به علت اعتماد به نفس پایین و نگرانی زیاد این مساله کاملاً محقق نشد.

در مورد این فرض که آموزش مهارت ابراز وجود بر افزایش سازگاری اجتماعی مؤثر است؛ پژوهش حاضر نشان داد که آموزش مهارت ابراز وجود، روش مؤثری برای افزایش سازگاری دانش‌آموزان است. این یافته مطابق با یافته‌های، تلم و میلر (۲۰۰۶)، واکرمن (۱۹۸۴) من اینو (۱۹۹۴)، رضانی (۱۳۷۳)، عاشوری، فدایی، ملایری (۱۳۸۷) است. برای تبیین یافته فوق می‌توان گفت. در شیوه ابراز وجود که نوعی مداخله نظام‌دار است به بهبود اثر بخشی شیوه ارتباطی پرداخته و به افراد آموزش داده می‌شود که احساسات ممنوع شده خود را ابراز کنند و با تمرین برای طرح درخواستهای قاطعانه و از این قبیل سعی می‌کنند پاسخهای بهتر و سازنده را به افراد عملاً بیاموزد و از این طریق باعث کاهش و گاهی از بین بردن اضطراب و هراس اجتماعی شوند.

در مورد این فرض که آموزش مهارت ابراز وجود بر افزایش پیشرفت تحصیلی مؤثر است: نتایج به دست آمده در مطالعه حاضر نشان داد که آموزش مهارت ابراز وجود پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد. یافته فوق مطابق با یافته‌های، سالیوان و برنوسکی (۱۹۸۷)، من اینو (۱۹۹۴)، دلوتی (۱۹۸۱)، مبلغی، نفیسه (۱۳۸۷) (۱۳۷۳)، عاشوری، فدایی، ملایری (۱۳۸۷) است.

در این زمینه کوپر اسمیت (۱۹۶۷) در تحقیق خود به این نتیجه رسید کودکان با عزت نفس بالا، افرادی هستند که احساس اعتماد به نفس، استعداد، خلاقیت و ابراز وجود می‌کنند و به راحتی تحت تاثیر عوامل محیطی قرار نمی‌گیرد. همچنین معتقد

است، که آموزش مهارت‌های اجتماعی (ارتباطی) موجب رفتارهای اجتماعی مثبت در مدارس و تعامل مثبت بین همسالان، افزایش حمایت همسالان، مقبولیت اجتماعی، رویارویی اجتماعی، ابراز وجود جرأت ورزی شده است.

منابع

- احمدی، حسین. (۱۳۷۷). بررسی تأثیر قشر بندی اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر مقطع دبیرستان‌های شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- بهرام‌گیری، فاطمه. (۱۳۸۰). بررسی تأثیر آموزش مهارت حل مسئله در بهبود مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان عقب مانده ذهنی خفیف. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- درخشانی، صفورا؛ حسینیان، سیمین و یزدی، منور. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی به شیوه گروهی بر کاهش کمرویی نوجوانان دختر مقطع متوسطه شهر تهران. تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، ۵، ۱۹، ۳۴ - ۲۳.
- رضانی، حمید رضا. (۱۳۷۳). بررسی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری نوجوانان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، انستیتوی روان پزشکی، تهران.
- ریس، شان، گراهام، رو دیک س. (۱۳۷۹). آموزش ابراز وجود (چگونه همان کسی باشید که واقعاً هستید)، ترجمه منیجه شهنی بیلاق و علیرضا رضایی، چاپ اول، اهواز، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مبلغی، نفیسه. (۱۳۸۷). اثر بخشی آموزش ابراز وجود و حل مسئله بر سازگاری اجتماعی و پرخاشگری دانش‌آموزان دختر سال اول متوسطه رامسر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تنکابن.
- طارمیان، فرهاد. (۱۳۸۰). مهارت‌های زندگی، تهران: انتشارات تربیت.
- عاشوری، احمد، ملایری ترکمن، مهدی، فدایی، زهرا. (۱۳۷۸). اثر بخشی گروه درمانی متمرکز بر ابراز وجود در کاهش پرخاشگری و بهبود پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی، مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی، سال چهاردهم، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۷.
- فاتحی خشکناب، لیلا. (۱۳۸۲). بررسی ارتباط بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کلاس چهارم مقطع ابتدایی ناحیه ۲ شهر اراک در سال تحصیلی ۸۲ - ۸۱، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، علامه طباطبائی.

- کرمی، ابوالفضل. (۱۳۸۲). *آشنایی با آزمون سازی و آزمونهای روانی*. تهران: انتشارات روانسنجی
- کلینیکه، الک ریسن. (۱۳۸۳). *مهارت‌های زندگی*، ترجمه شهرام محمد خانی، نشر اسپند هنر
- کهر زایی، فرهاد. (۱۳۸۰). *اثر بخشی مهارت حل مسئله در کاهش افسردگی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ۱۵-۱۸ ساله شهر زاهدان*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس. تهران
- محمد خانی، شهرام. (۱۳۸۷). *حل مسئله و تصمیم‌گیری مؤثر*، ناشر طلوع دانش
- محمدی، نور اله. (۱۳۸۲). *بررسی اثر درمانی آموزش توانش اجتماعی بر اختلال رفتار هنجاری در نوجوانان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- Alberti, R. & Emmons, M. L. (1982). *Your Perfect Right: A Guide to Assertive Behavior* (4th Ed.). San Luis Obispo: Impact Publishers
- Barker, S. (2002). *A prospective longitudinal investigation of social problem-solving appraisal on adjustment to university, stress, health and academic motivation and performance*. *Development of Psychology*, 35 (1), 658-663.
- Belzer, K. D., D'Zurilla, T.J., & Maydeu, A. (2002). *problem solving and trait anxiety as predictors of worry in a college student population*. *Journal of personality and Individual Differences*, 33 (4), 573-585.
- Dreer, E., Elliot, R., Fletcher, C., Swanson, M. (2005). *Social problem solving abilities and psychological adjustment of persons in low vision rehabilitation*. *Rehabilitation Psychology*, 89, 3, 232 -238
- Moote. jr. G, Smyth. N. J. wodarski. j. (1999). *Social skills training with youth in school setting : Are view*. *Resarch on social work proactive*. 9 (4), 39-427
- Fornells, A., & Olivera, A. (2000). *Impulsive-careless problem solving style as predictor of subsequent academic achievement*. *Personality and Individual Differences*, 28, 639 -645.
- Elliot, R., Shewchuk, M., Richard, J. (2001). *Filly caregiver social problem solving abilities and adjustment during the initial years of the carrying role*. *Journal of counseling psychology*, 48 (2), 223 - 232.
- Menio, C. L. (1994). *A descriptive study of the difficulties developmentally delayed students encounter white mastering and transferring social skills*, 205, 959-70.
- Thelen, M, H. & Miller, D. J. (2006). *Group assertion training with adolescents*. *Schizophrenia Research*, 48, (2- 3), 343 -349

- Deluty, R. H. (1981). *Assertiveness in children: some research considerations*. Journal of clinical psychology. volume 61, Issue 820, pages 27-56.
- Leary, M. (1983). *A brief version of the fear of negative evaluation scale*. *Personality and Social Psychology, Bulletin*, 9,371-375.
- Major, B., Cooper.C., Cozzarelli, C., &Zubek.J. (1998). *Personal resilience, cognitive appraisals and coping : an integrative model of adjustment to abortion*. *Journal of Personality and Social Psychology* , 74,735-752.
- Waker man, S. A. (1984). *Assertion training with adolescents*. *Adolescence*. 5: 123 – 130.

Archive of SID